

פרוזה

טרילוגיית "הלווייתן מבבל": ספרות פנטזיה משובחת, לא רק לבני נוער

טרילוגיית הפנטזיה של הגר ינאי, שהגיעה עתה לסיומה, כוללת התייחסות רבת דמיון למיתולוגיות עתיקות ומצביעה על סודות היצירה שטמונים דווקא במצוקה ובדיכאון

[עלית קרפ](#) [לעקוב](#)

16 בנובמבר 2017

הלווייתן מבבל / הגר ינאי. הוצאת אוקיינוס ומודן, 317 עמודים, 74 שקלים

המים שבין העולמות / הגר ינאי. הוצאת אוקיינוס ומודן, 313 עמודים, 74 שקלים

המסע אל לב התהום / הגר ינאי. הוצאת אוקיינוס ומודן, 286 עמודים, 74 שקלים

בעולם שבישראל של היום נראה פנטסטי כמעט כמו עולם הפנטזיה שמתארת הגר ינאי בטרילוגיית הלווייתן מבבל, שבימים אלה התפרסם חלקה השלישי והאחרון, ילמדו את הטרילוגיה הזאת בבתי הספר בשיעורי תרבות. השיעורים יתקיימו במתכונת של קריאה מודרכת, שבמסגרתה יתוודעו התלמידים לשלל התרבויות והיצירות הספרותיות שמוזכרות בטרילוגיה הזאת. על מחסום הקריאה, שניצב בפני כל מורה ומרצה שמנסה להביא רעיון מילולי כלשהו לתלמידיו, ידלגו הפעם בקלות: ינאי הלבישה את הרעיונות שלה, שאותם ליקטה מפה ומשם ביד חרוצה, בעלילות אין קץ, חלקן הרפתקאות, חלקן קרבות וחלקן סיפורי אהבה ממש, ואני סמוכה ובטוחה שגם אנשים צעירים שאינם חובבי קריאה מובהקים יקראו אותן בשמחה.

כמעט עשר שנים חלפו מאז פרסום הכרך השני של הטרילוגיה, "המים שבין העולמות", שראה אור כשנתיים בלבד אחרי פרסום החלק הראשון, "[הלוייתן מבבל](#)", בהוצאת כתר. לרגל סיום הטרילוגיה פירסמה כעת הוצאת מודן את הטרילוגיה כולה במהדורה מחודשת תחת שמה. אף על פי ששני החלקים הראשונים קשורים זה לזה בקשר עז, הם קשורים גם לחלק השלישי, גם אם הוא שונה מעט ממה שהכרנו עד כה.

ינאי צוללת אל עלילת הכרך השלישי בטרילוגיה כאילו לא חלפו השנים, והיא עושה זאת מהדף הראשון בלי שום הסברים, בלי לעסוק בפרטי עלילותיהם של הספרים הקודמים ובלו שום התנצלויות. כתיבתה יוצרת את הרושם ששלושת הכרכים עשויים מקשה אחת, וההחלטה לפרסמם בשלושה חלקים נובעת מהתחשבות בכושרם הגופני של קוראיה. וטוב שכך, כי הספרים הללו באמת קשורים זה בזה. בשביל מי שקרא את שני הספרים הראשונים, הקריאה בכרך השלישי היא כמו פגישה עם חבר ותיק, שהשנים שחלפו מאז התראיתם לאחרונה לא הקהו את החיבה ההדדית ששורה ביניכם ואת העניין שאתם מגלים זה בזה.

נתחיל בשני הכרכים הראשונים: בביקורות שעסקו בהם, שהתפרסמו במוסף זה, הדגישו המבקרים את הפן הפנטסטי של היצירות הללו. בצדק. שני הספרים הללו פורשים עולם שיונק את הדימויים שלו וגם את עלילותיו מעולמות פנטסטיים אחרים, וגם מעולמות מיתולוגיים. שחר אילן, שכתב ביולי 2008 על "[המים שבין העולמות](#)", הרחיב את היריעה וגלש למחוזות הפסיכולוגיה, תוך דגש על העיסוק הרב של היצירות בדיכאון, בתרופות נגד דיכאון ובמלחמה שמתנהלת נגדו בממלכת בבל. אבל האמת היא שינאי היא סופרת מתוחכמת מכדי להציג לקוראיה רק צד אחד של הסיפור או להתמכר לרוע חד משמעי ומוחלט. כך קורה שגם בצד הריאליסטי הבדיוני שממנו מגיעים הגיבורים, שהם אחים, אסור בעצם להיות מדוכא. לראיה: אמם של

השניים נעדרת מחייהם משום שהיא מאושפזת בבית חולים לחולי נפש בגלל דיכאון עמוק.

נראה שמצב רוח טוב הוא ערובה ליציבות השלטון ולהמשכיותו, ואת כל זה קראתי בשבוע שבו נשא בנימין נתניהו את נאום החמוצים המפורסם שלו. מוכרחים להיות שמח — זה אולי שם הקוד של שני הכרכים הראשונים, והמחיר, אוי המחיר, גבוה מאוד כפי שיתברר בהמשך.

עטיפת הספר "הלווייתן מבבל" צילום: מודן

התהום, הצללים והכתמים השחורים שפושים בגופם של אזרחי שתי הממלכות ובנפשם, גם אם לא בכל מקום הם נקראים באותו שם, אינם רק מקור הרוע, כפי שהשלטון הפשטני מנסה לתאר אותם בעודו מגייס לצורך מיגורם אינסוף אמצעים, חלקם פיזיים, כמו כיסוי כל מקורות המים לבל יזנקו מתוכם כוחות רטובים ויחריבו את הממלכה. הם גם צופנים בחובם סודות נפלאים: סודות יצירה, סודות יוזמה, סודות של כוח ושל לבלוב.

שיר הלל לדיכאון

ינאי, שכנראה יודעת באופן אישי דבר או שניים בענייני דיכאון, אינה חוששת לשים ללעג ולקלס את סוכני השלטון מדכאי הדיכאון, האחשדרפנים, המעמד השליט בבבל: "אבל זה באמת לא היה חשוב", אומרת נינו, נסיכת בבל, לעדנה הפסיכולוגית שלה, האמורה לסייע לה להחלים מהדיכאון שבו שקעה. "סתם חלמתי שאמא עומדת על הגדה האחרת של נחל וקוראת לי, וכשאני מנסה להגיע אליה אני נופלת למים". "יוצא מן הכלל", אמרה עדנה. 'תהום, מים, טביעה, את לא רואה את הקשר? בלא מודע שלך, אמא שלך והתהום קשורות קשר הדוק'" ("המים שבין העולמות", עמודים 131–132).

כך הופכת הפסיכולוגית אמירה שאין בה ממש מבחינת המטופלת לעניין רב משמעות ונינו "הבינה שהשקרים שהמציאה עלולים

להסגיר אותה יותר מהאמת" (שם, עמוד 131). השקר הזה נהפך בפיה לאמת שגורמת לה לפרוץ בבכי מר ואמיתי לגמרי.

שני הספרים הראשונים בטריולוגיה אינם רק ספרי הרפתקאות, אם כן, אלא שירי הלל לדיכאון ולסגולותיו התרומיות. הדיכאון, כך נראה, הוא השמן שבנגלגלי היצירה. הוא שמניע את עולם הרעיונות והוא שיוצר מהפכות ושינויים. עם תומם של שני הכרכים הראשונים חשתי, למען האמת, שהנושא הזה מיצה את עצמו. אמנם ינאי הציגה את מחיר ההחלטה להילחם בדיכאון, באמצעות תרופות או במחנות לתיקון התודעה, וגם הדגישה שבהיעדרו של הדיכאון קל לשלוט בעדר האנושי הצייתי וקהה הרגש, אבל, היא אומרת, מי שיש מוח בקודקודו טוב יעשה אם יילחם בנוגדי הדיכאון, יכיר את התהומות שנפרשות בנפשו וייצא לחפש את המקום שאליו הולכות הנשמות אחרי מותן, ומשם ייתכן גם שחלק מהן חוזרות.

בלא אב ואם

זוהו בדיוק מה שעושים הגיבורים בכרך השלישי של הטריולוגיה. הפעם הם לא רק ילדים צעירים שהגיעו מביתם הנוח והחמים ברחוב הרקפת ונקלעו לעולם של הרפתקאות, אלא נערה ונער, אלה ויונתן, שבכרך הזה מזומנים להם לא רק קרבות ומנוסות, אלא גם הרפתקאות רומנטיות.

עטיפת הספר "המים שבין העולמות" צילום: מודן

ואכן, אלה ויונתן מרגוליס, שני ילדים רגילים לגמרי, הם זהם גיבורי הטריולוגיה של ינאי וגם בספר השלישי הם ממשיכים לכבב. כזכור, אמם, תמי, נעדרת מחייהם כבר בתחילת העלילה, משום שהיא מאושפזת בבית חולים לחולי נפש בגלל דיכאון עמוק שממנו היא סובלת. אביהם, דוקטור עמנואל מרגוליס, גם הוא בעצם לא בסביבה. בראשית העלילה פורץ מישהו לביתם ופוגע בו פגיעה אנושה.

אמבולנס שמבהילה למקום ריטה, דודתם המתועבת, לוקח אותו לבית החולים, ומרגע זה ואילך גם האב נעדר למעשה מחייהם.

זוהי תפאורה נהדרת לתחילתה של הרפתקה: קודם כל, לסלק מהזירה את ההורים. בהיעדרם, אין צורך לעדכן אותם והם אינם יכולים להיות גורם מעכב בעלילה. גם כאשר בשלב מסוים מעלה אותם ינאי לזירה כדי לעמת את ילדיהם עם זהותם, היא עושה זאת באופן עמום ובצורה שלא תפריע לגיבורים להמשיך בשלהם. מהו הדבר הזה שלמענו נלחמים גיבוריה של ינאי? עם תום קריאת הטרילוגיה, נדמה לי שנכון לומר שהם נלחמים על זכותם לחיות את חייהם הרגשיים באופן שנובע מקבלת כל חלקיה של הנפש, גם הדיכאוניים והאפלים שבהם, ללא התערבות חיצונית.

ינאי משתמשת בעולם סמלים עשיר, שמעיד כי היא כותבת בעלת השכלה רחבה, שאינה מהססת ליטול משל אחרים, להוסיף להם משלה וגם לקרוץ כמה קריצות אקטואליות למאורעות זמננו. לכאורה, המחברת מחלקת את העולם לטוב ורע בממלכת בבל: את הטוב, המואר, העליון והחרוץ (שלא לומר הלותרני) מייצג השלטון, שבראשו עומד הקיסר בלשאצר. דמותו המקראית של בלשאצר מופיעה בספר דניאל כמי שעומד בראש משתה, שבסופו מנבא דניאל את קצה של בבל. אולי משום כך בחרה בו ינאי לקיסר. גם הוא, ממש כמו הוריהם של אלה ויונתן, אינו אלא דמות משנית למדי בעלילה ובדומה לדמות המקראית, גם הוא מסתלק ממנה חיש מהר.

לעומת זאת, בתו, נין אורמוז (נינו), שעתידה לרשת את מקומו כקיסרית בבל, היא אחת מארבע הדמויות שעומדות במרכז העלילה. חוץ ממנה ומשני האחים לבית מרגוליס מתייצב גם הילל בן שחר, מנהיג המורדים, שעתידי לעמוד בראש הממלכה לאחר שישחרר אותה מעול העליזות שכפה עליה בלשאצר. גם הילל בן שחר הוא אחד משמותיו המשוערים של מלך בבל לפי פרשני המקרא, אבל מקורו של השם הזה לוט בערפל עוד יותר ממקורו של בלשאצר.

ינאי מעצבת עולם מול עולם: האח והאחות שהגיעו מעולם הבדיון הריאליסטי, מול שני השליטים שבתחילת העלילה מתחרים זה בזה בעולם הפנטזיה — נין אורמוז נסיכת בבל, בתו של בלשאצר, והילל בן שחר, שאיש אינו יודע מנין הגיע, מנהיג המרד. היא אינה מסתפקת בזאת ויוצרת סימטריה גם בנוגע לסמל חשוב אחר: היא מציגה את האדמה לעומת התהום המימית המאיימת עליה, וגם את הלווייתן ששוכן במעמקיה ומאיים בנוכחותו ובהווייתו על מצבם הנפשי של שוכני הקרקע שמנסים להתגונן מפניו.

כמה יפה הוא הלווייתן השחור של ינאי וכמה הוא דומה ללווייתן אחר, לבן דווקא, מובי דיק שמו. אם ב"מובי דיק" של הרמן מלוויל, שיצא לאור ב-1851, יש לווייתן לבן ענק שקפטן הספינה אחאב מנסה לתפוס אותו ולנקום בו את נקמת רגלו הכרותה, נדמה שכאן כולם מנסים לנוס מהלווייתן השחור והוא מנסה לתפוס אותם, לא כדי לכרות את רגלם אלא כדי להשבית את שמחתם, לזרוע בלבם דיכאון ופחד, לפורר חברות ולאייין כל זיק של תקווה.

אלא שבשלב מסוים מבין יונתן הגיבור שכדי להתחקות אחרי זהותו שלו אסור לו להתעלם מהלווייתן, ודאי שלא לברוח ממנו. אדרבה, עליו להכיר את הכוח האפל הזה ולרדת לתהום שבין העולמות. הוא יוצא לחפש את הלווייתן, גם משום שהוא רוצה לגלות אם יש קשר ביניהם וגם משום שחשוב לו לגלות מהו הקשר הזה. ינאי מעניקה לבעלי הספינה שעליה מפליג יונתן כדי למצוא את הלווייתן השחור את השם אחאב, מפקד ה"פקווד", הספינה שמעל סיפונה מתנהל מסע הציד של מובי דיק, ובכך היא מחדדת את הקשר בין שני הלווייתנים הללו ומחזקת אותן.

מופת מכוער לחברות אמת

אבל הטרילוגיה אינה בנויה רק מגיבורים ראשיים ומעלילות מיתולוגיות או מיתולוגיות למחצה, אלא גם מהמון רעיונות משעשעים ומדיון

עמוק, גם אם משני, בנושא החברות. נדמה לי כי הדמות המצחיקה ביותר בעלילה היא דמותו של פוזו השד שאליו מצטרפת, ממש ברנע האחרון, אשתו קולפיצה, תנינת ים. יחסיהם של השניים מוסיפים לעלילה נופך הומוריסטי בעל גוון סאדו־מזוכיסטי, אבל לא הוא העיקר אלא דווקא הקשר בין פוזו ליונתן, שמשמש כר פורה לדיון בסוגיית החברות. פוזו המכוער, השדי, המסריח, שנימוסיו גרועים וקשה להסתובב איתו ברחוב, הוא מופת לחברות אמת, לאהבה ולנאמנות. הוא תמיד צץ כשהכל נראה אבוד ומציל את חברו הטוב מכל רע, במופע שהפנטזיה מעצימה אותו, וגם אם הוא מאפיין בדרך כלל ספרי התבגרות ולא ספרי פנטזיה דווקא, הוא מקבל כאן נפח אדיר ומרגש.

טרילוגיית הלוייתן מבבל משובצת בדוגמאות נוספות רבות להתכתבותה של ינאי עם מיתוסים אחרים, לצד התכתבותה עם סופרים אחרים ועם יצירותיהם, ואתייחס רק לאופן שבו מתנהלת ספריית נינווה, שמנגנון ההשאלה שלה, כפי שהוא מתואר כאן, נראה כמו ציטוט שלקוח מתוך הלוגיקה המפותלת של [לואיס קרול](#): "המערכת שלנו יעילה בצורה יוצאת מן הכלל!" אומר העכברוש שעובד בספריית נינווה ליונתן, שמתלונן על הקושי שבהשגת הספרים. כשיונתן עונה לו: "אני מתכוון, אולי היא כן יעילה, אבל קצת קשה להגיע לספרים", משיב לו העכברוש: "'אבל זה כל העניין, בחור יקר, זה כל העניין! תאר לעצמך איזו מהומה היתה מתרחשת אם היינו מוצאים ספרים במהירות. הרי אנחנו מאגר המידע הגדול ביותר בעולם! אנחנו גאים להחזיק אצלנו את הסודות המדהימים ביותר של האנושות. אם היינו מספקים ספרים במהירות, כל כך הרבה אנשים היו באים לבקש מאיתנו בקשות עד שהתור היה משתרך מכאן ועד בבל. ואז באמת לא היינו מצליחים לעבוד".

הגר ינאי. יודעת כנראה באופן אישי דבר או שניים בענייני

דיכאון

צילום: תמר קרוין

כשיונתן מוחה על חוסר ההיגיון שבדברים מוכיח אותו העכברוש פעם נוספת: "ומה אתה יודע על היגיון, חוצפן שכמותך? אני יכול להשאיל

לך כמה ספרי פילוסופיה ולוגיקה מצוינים (רק שייקח קצת זמן עד שתוכל לקבל אותם). בכל מקרה, אתה נראה לי צעיר ובריא. יש לך סיכויים לגמרי לא רעים. תמלא את הטופס, וכולי תקווה שתקבל את מבוקשך בימי חייך" ("הלוייתן מבבל", עמוד 154). הדברים הללו הזכירו לי את הדברים שאמר החתול מצ'שייר לאליס, כי הכלב הוא משוגע משום שבניגוד לחתול, שמכשכש בזנבו מזעם, הוא מכשכש בזנבו משמחה. בדומה לטענתו של החתול, שמחמיצה את המהות הכלבית ועל כן היא טענה מוטעית, גם העכברוש משתמש בטיעון שמחמיץ את מהותה של הספרייה, מה שלא מפריע לו להמשיך למשול בה ביד רמה ובזרוע נטויה.

התכתביותיה של ינאי עם מיתוסים אחרים ועם יצירות אחרות מעשירות את היצירה, ומעלות בלבו של הקורא שוב ושוב את השאלה למי מיועדת הטרילוגיה הזאת. האם ספר שגיבוריו ילדים או בני נוער יכול לדבר ללבם של מבוגרים? ואולי זוהי טרילוגיה שמיועדת לילדים וגם מבוגרים יכולים ליהנות ממנה?

אני סבורה שהאפשרות השנייה היא הנכונה: "הלוייתן מבבל" היא טרילוגיה נהדרת, שהתקבלה באהדה רבה גם על ידי הקהל וגם על ידי הביקורות וכל אחד משני הספרים הראשונים זכה בפרס גפן לספר מדע בדיוני ופנטזיה. אין זו סתם ספרות פנטזיה, אלא ספרות עמוסה בסמלים, שמנהלת דיאלוג עם יצירות שקדמו לה ועם מיתולוגיות עתיקות, והעובדה הזאת הופכת אותה למשובחת שבעתיים. אלא שהקו העלילתי שלה, והדברים אינם נאמרים חלילה לגנותה, מיועד לילדים ולבני נוער. לא רק משום שגיבוריה הם ילדים ונערים, אלא גם משום שהיא קופצנית מאוד, עוסקת בעניינים פיזיים (כמו קרבות בידיים חשופות, מרדפים, מעבר בין עולמות וכיוצא באלה עניינים) ועיקר ההרפתקאות שמתרחשות בה נושאות את הקורא על כנפי הדמיון הפנטסטי ולא הריאליסטי.

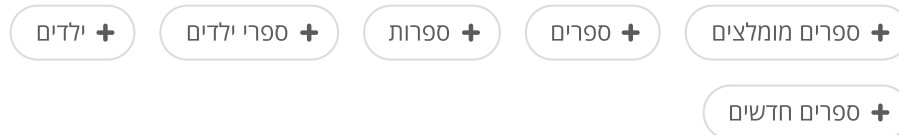
התמונות הללו מעבירות מסר ברור של דברים שאינם בגדר האפשר ושההנאה שהקורא שואב מהם היא במסגרת חוזה בלתי כתוב בינו

ובין המחברת; חוזה שאנשים צעירים (או לפחות צעירים ברוחם) נוטים ליהנות ממנו יותר מאשר נפשות קשישות יותר, שגם אם הן יודעות שהריאליזם הוא המניפולציה הגדולה מכולן עדיין משתוקקות לעידון, שלא לומר לדקדנס, שהוא משיב על פניהן. ואף על פי כן, הטרילוגיה יכולה לענג גם אנשים מבוגרים בגלל הערך המוסף שלה, והתלבשות העלילתית שלה יכולה להפוך אותה לאוצר בלום למי שרוצה ללמוד על התרבות האנושית ועל מופעיה הספרותיים השונים.

תמו עלילותיהם של אלה ויונתן, של הילל בן שחר ושל נין אורמוז. האומנם ימצאו שלווה ונחת בחייהם החדשים, ומה עלה בגורלו של הלוייתן? ולא פחות מעניין מזה, מי יהיו גיבוריה החדשים של ינאי ולאן יישאו אותם כנפי דמיונה? עם היכרות כזאת עם הנפש האנושית, ועם הקרב שהיא מנהלת על זכותו של הדיכאון בעולמנו, משעמם זה בטח לא יהיה.

לחצו לקבלת עדכונים בנושא:

הצג עוד

מערכת | הנהלה | מדיניות פרטיות | תנאי שימוש | צרו קשר | רכשו מינוי | ביטול מינוי דיגיטלי | שאלות ותשובות | פרסמו אצלנו

חדשות, ידיעות מהארץ והעולם - הידיעות והחדשות בעיתון הארץ. סקופים, מאמרים, פרשנויות ותחקירי עומק באתר האיכותי בישראל © כל הזכויות שמורות להוצאת עיתון הארץ בע"מ